

8. Sokół, Z. (2003). «Dziennik Mód Paryskich» (1840–1848). Lwowski magazyn kulturalny. [«Dziennik Mód Paryskich» (1840–1848). Lviv cultural magazine]. *Książki – czasopisma, biblioteki XIX i XX wiek*, t. IV, cz. 2. p. 60–79 (in Polish).

Матеріал надійшов до редакції 22.03.2023 р.

УДК: 327

Ігор Поліщук,

доктор політичних наук, професор кафедри соціології та політології,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
i_polischuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6864-4425;

DOI 10.29038/2524-2679-2023-01-195-204

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто базові дослідницькі підходи, фактори та характеристики глобалізації як провідної тенденції світового розвитку. Сформовано власну сучасну дефініцію глобалізації – це розповсюдження за кордони національних держав політичних, економічних і культурних процесів поза контролем суверенних урядів й утворення на цьому фундаменті принципово нової цілісності світового простору. Воєнне протистояння між коаліцією демократичних країн на підтримку України (група «Рамштайн») та союзом світових автократій, які сприяють фашистській росії, розглянуто як сутичку глобалістів й антиглобалістів. Зроблено висновок, що в першій декаді XXI ст. відбулася трансформація базової моделі глобалізації: конструкт «світового села», що має «центр» і «периферію», як уявляли собі світ у 70–80 роки XX ст., змінився уявленням про «мережеву павутину» на початку XXI ст. Серед базових факторів сучасного глобалізаційного процесу виокремлено такі, як революція в засобах масової інформації та комунікації, інтернаціоналізація економічного життя у світі, проблеми світової екологічної безпеки, проблеми міжнародної злочинності й тероризму, загроза ядерної війни, тенденція до формування багатопольярного світового порядку тощо.

Ключові слова: глобалізація, міжнародні відносини, світовий порядок, тенденції розвитку, світове співтовариство.

Ihor Polishchuk,
Yaroslav Mudryi National Law University,
ORCID ID: 0000-0001-6864-4425;

GLOBALIZATION AS A LEADING TENDENCY IN THE DEVELOPMENT OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

The article examines basic research approaches, factors and characteristics of globalization as a leading trend of world development. The author formulates his own modern definition of globalization: it is the spread beyond the borders of national states of political, economic and cultural processes beyond the control of sovereign governments and the formation of a fundamentally new integrity of the world space on this foundation. The military confrontation between the coalition of democratic countries in support of Ukraine (the Ramstein group) and the alliance of world autocracies that support fascist Russia is seen as a clash of globalists and anti-globalists. It is concluded that in the first decade of the XXI century, a transformation of the basic model of globalization took place: the construct of the «world village», which has a «center» and a «periphery», as the world was imagined in the 70–80s of the 20th century, was replaced by the idea of a «network web» at the beginning of the 21st century. Among the basic factors of the modern globalization process, the following stand out: the revolution in the means of mass information and communication, the internationalization of economic life in the world, the problems of global environmental security, the problems of international crime and terrorism, the threat of nuclear war, the tendency to form a multipolar world order, etc.

Key words: globalization, international relations, world order, development trends, world community.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Глобалізація виступає однією з центральних тенденцій розвитку світового співтовариства, вона створила принципово нову якість міжнародної інтеграції та взаємодії. По суті, завдяки глобалізаційним процесам, світова спільнота стрімко рухається до нового світового порядку, у якому людська цивілізація виглядатиме більш цілісною, консолідованою і єдиною. Переплетіння геополітичних, геоекономічних, інформаційних, комунікаційних, технологічних та

соціальних трендів, які є похідними від глобалізації, створює перспективу тотальних трансформацій у суспільних практиках й індивідуальному способі життя. Це означає, що плоди глобалізації стосуватимуться більшості представників людської цивілізації.

Агресивна війна Росії проти України продемонструвала комплекс воєнних, політичних, економічних, фінансових, ментальних, культурно-ідентифікаційних та ідеологічних аспектів глобалізації. Цей начебто «регіональний конфлікт» у глобалізаційну епоху виявився, на думку багатьох спостерігачів, елементом III світової війни, яка з гібридної фази перейшла в гарячу. Воєнне протистояння між демократичною Україною та авторитарно-тоталітарною росією кристалізувало два основних табори держав – демократичну коаліцію на чолі зі США (група «Рамштайн» із понад 50 країн світу) і союз світових автократій, у якому першість посідає Китай, що розглядає РФ як свою проксідержаву для обкатування воєнних сценаріїв утвердження своїх геополітичних інтересів. За фактом до проросійського союзу авторитарних режимів увійшли Білорусь, Іран та Північна Корея. Таке гуртування країн навколо демократичної й авторитарної системи цінностей видається закономірним результатом глобалізації, адже окреслене протистояння між альянсами різних держав можна розглядати як конфлікт між глобалістами (демократична коаліція на чолі зі США) та антиглобалістами (союз автократій на чолі з КНР). У цьому контексті виникає об'єктивна пізнавальна потреба розглянути основні концептуальні підходи й характеристики глобалізації як провідної тенденції світового розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Говорячи про фундаторів концепції глобалізації, насамперед згадаємо Т. Левітта, який увів у науковий дискурс поняття «глобалізація», а також М. Кастельса – автора інформаційної теорії глобалізації, значення якої важко переоцінити. Важливі методологічні підходи до сучасної інтерпретації феномену глобалізації запропонував Ф. Фукуяма. Глобалізацію в соціокультурному контексті розглядали А. Аппадурі, У. Бек, З. Бжезінський, М. Вотерс, Е. Гідденс, Р. Робертсон, Г. Терборн, М. Склер. Ці вчені розробили різноманітні моделі глобальної суспільної системи та визначили перспективи їх розвитку.

У вітчизняній політичній науці значний внесок в осмислення глобалізації, місця й ролі України в цьому процесі зробили В. Андрущенко, І. Бураковський, В. Горбатенко, В. Денисенко, Г. Зеленько, Б. Кухта, О. Литвиненко, М. Михальченко, Ю. Римаренко, Ф. Рудич та ін.

Серед останніх праць щодо вивчення різноманітних аспектів глобалізації потрібно назвати такі. У роботах В. Д. Базилевича розкрито

економічні наслідки глобалізації для світу та України. Вплив тенденцій глобалізації на умови забезпечення антикризової стратегії розвитку світової економічної системи розглядає Г. В. Ортіна. На неминучості концептуальних змін у теорії глобалізації наголошує Ю. Шайгородський. А. М. Сундук вивчає управління розвитком національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз. Загалом потрібно зазначити, що комплекс проблем, пов'язаний із глобалізацією, залишається в центрі уваги сучасних учених.

Мета статті – розглянути основні концептуальні підходи, фактори та характеристики глобалізації як провідної тенденції світового розвитку, створити свою дефініцію цього поняття, яка б відповідала сучасним основам його змісту.

Методологічні основи дослідження. Реалізація мети статті передбачає застосування різноманітних наукових методів, основні серед яких – аналіз, синтез та індукція.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У науковому дискурсі глобалізацію визнано однією з головних тенденцій розвитку міжнародних відносин. Т. Левітт ще в 1984 р. уперше ввів у науковий лексикон поняття «глобалізація». На думку вченого, «глобалізація» – це феномен злиття ринків окремих продуктів, що виробляються транснаціональними корпораціями [1, с. 15].

Дж. Фрідман вважає, що процес глобалізації викликаний передусім економічними причинами: «це інтеграція ринків, націй-держав і технологій, що дає змогу індивідуумам, корпораціям, націям–державам досягати будь-якої точки світу швидше, глибше й дешевше, ніж раніше ... Глобалізація має свій власний набір економічних правил, які ґрунтуються на відкритті, дерегуляції та приватизації національних економік із метою зміцнення її конкурентоспроможності й збільшення привабливості для іноземного капіталу» [2, с. 9]. Тобто глобалізація є підсумком еволюції міжнародних економічних відносин.

Більш комплексний підхід передбачає розгляд не лише економічних причин глобалізації. Як зазначає В. Д. Базилевич, термін «глобалізація» є похідним від французького «global», тобто планетарний, усеосяжний та означає усеохопний, процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків і взаємозалежностей [3, с. 126].

Приблизно така сама позиція Ю. Шайгородського, коли він наголошує на тому, що глобалізація є процесом суттєвих змін у світовій економіці, політиці, в інформаційній сфері, у галузі транспорту, у військовій сфері тощо. Отже, специфіка її сучасного етапу полягає, передусім, у тому, що це – багатоаспектний процес, який викликає кардинальні зміни не лише у всіх сферах людської діяльності, але й у способі життя людини [4, с. 68].

Узагальнюючи, можемо зауважити, сьогодні виокремлюють три базові інтерпретації глобалізації. По-перше, це відкритість кордонів національних держав, по-друге – перманентний історичний процес; по-третє – процес світової гомогенізації, універсалізації та уніфікації.

Розуміння глобалізації як прозорості або транспарентності національних кордонів віддзеркалює сутність її теперішньої стадії. Кордони сучасних національних держав отримали спочатку відкритість в економічній сфері. Головними провідниками економічної глобалізації стали ТНК – транснаціональні корпорації. Вони об'єктивно зацікавилися створенням сприятливих для своєї діяльності зовнішньо- й внутрішньополітичних норм та умов.

Щодо історичних підвалин глобалізації простежуємо, що в історії розвитку людської цивілізації проступає тенденція до все більш повного розширення простору, на якому відбуваються активне структурування й взаємодія в міжнародних відносинах – від певних поселень, міст, княжих утворень до національних держав і, нарешті, після епохи великих географічних відкриттів – до цілого світу. Давньогрецькі міста-держави, поліси зникають з історичної арени з утворенням імперії Олександра Македонського в IV ст. до н. е. Поряд зі згаданою імперією Римську та Візантійську імперії й інші мегадержавні утворення можна вважати передвісниками глобалізації. Європейський Союз сьогодні є одним із найпоказовіших історичних прикладів розвитку глобалізації, коли економічно-політична спілка європейських держав добровільно утворила наднаціональні інститути інтернаціонального менеджменту та успішно ними управляється.

У 60–70 роки XX ст. формується інтерпретація глобалізації процес світової гомогенізації, універсалізації й уніфікації. Гомогенізація – це рух до однорідного за своєю побудовою світу. Універсалізація – це формування спільних рис у різних сферах людської життєдіяльності. Нарешті, уніфікація – це виникнення одноманітності та єдиної форми або системи. Усі ці аспекти глобалізації, взаємодоповнюючи один одного, передають сучасну сутність цієї складної соціальної тенденції.

Новітня технологічна революція відіграє роль рушійної сили глобалізації. Саме передові технології сприяють розширенню відкритості й прозорості кордонів між різними державами. Можливість застосування нових технологій істотно впливає на статус певної країни, а саме: інтегрована вона у світову спільноту чи, навпаки, перебуває в ізоляції та є міжнародним вигнанцем. Розвиток нових технологій можна вважати певним механізмом глобалізації.

Нові сучасні технології впливають на наше сприйняття нового світового порядку. Модель «світового села», яке має «центр» та «периферію», як уявляли собі світ у 70–80 рр. ХХ ст., змінилось уявленням про «мережеву павутину» на початку ХХІ ст.

Згідно з комплексним підходом, глобалізація – це сукупний геополітичний, геокультурний та гео економічний феномен, який має помітний ефект для всіх сфер соціальної життєдіяльності.

Узагальнюючи, можемо дати таке визначення: *глобалізація – це розповсюдження за кордони національних держав політичних, економічних і культурних процесів поза контролем суверенних урядів й утворення на цьому фундаменті принципово нової цілісності світового простору. Глобалізація – це процес усесвітньої політичної, економічної та культурної інтеграції, універсалізації й уніфікації, який формує новий світовий порядок.*

Головними результатами глобалізації є стандартизація законодавства, міграція капіталу та виробничих і людських ресурсів у масштабах усієї планети, формування світового розподілу праці, зближення та злиття культурних практик різних країн, уніфікація технологічних й економічних процесів. Це всеохопний процес, який має системний характер. Глобалізація формує більш взаємопов'язаний та цілісний світ, у якому кожний гравець відіграє відповідну своєму потенціалу унікальну роль.

Відомий теоретик глобалізації професор М. Кастельс висловив переконання, що головними агентами в становленні глобальної економіки були уряди, особливо уряди країн Великої сімки, і їх міжнародні інститути [5, с. 39]. Розширюючи цей список, підкреслимо, що найбільш значущими суб'єктами процесу глобалізації є провідні учасники розвитку світової економіки та політики. Серед них назвемо такі: головні транснаціональні корпорації; великі мегаполіси; найкрупніші міжнародні економічні організації СОТ, МВФ, Світовий банк; міжнародні політичні організації НАТО, ООН, ОБСЄ тощо. Усі вони разом і формують «усесвітню павутину».

Розвиток глобалізаційного процесу визначається багатьма чинниками, серед яких ключову роль відіграють такі.

1. Революція в засобах масової інформації та комунікації: виникнення всесвітньої мережі телебачення, розвиток інтернету, міжнародні культурні обміни, інтенсивний розвиток туризму тощо. Під впливом нових засобів інформації й комунікації кордони між національними державами стають прозорими та відкритими. Наприклад, провідні світові ЗМІ сприяють утворенню спільного всесвітнього інформаційного поля, у якому циркулює інформація про певні події в будь-якому куточку світового простору. Це впливає на формування світової громадської думки про події в тій чи іншій країні й про тих чи інших публічних осіб або політичних лідерів. Чого варті, наприклад, опитування громадської думки про популярність у певній країні іноземних державних діячів, представників шоу-бізнесу чи відомих на весь світ акторів.

2. Тенденція інтернаціоналізації економічного життя у світі, яка полягає в активізації взаємодії між національними економічними системами, вільному синтезі товарів і капіталів. Провідні міжнародні банки та інші фінансові структури, транснаціональні корпорації є основними суб'єктами цього процесу.

3. Екологічні проблеми, які стирають кордони між національними державами й об'єктивно формують єдність людства перед загрозами екологічних катастроф. Також простежено загострення конкуренції між різними країнами за енергетичні ресурси, прісну воду, мінерали тощо. Розв'язання цих проблем потребує координації зусиль світової спільноти.

4. Загострення проблем міжнародної злочинності й тероризму та загрози скочування до ядерної війни, що значно актуалізує питання формування нової архітектури колективної безпеки у світі.

5. Тенденція до формування багатопольярного світового порядку спричиняє консолідацію країн навколо різних центрів міжнародної сили. США традиційно відіграють роль лідера вільного демократичного світу, натомість Китай є центром тяжіння для світових автократій. Індія претендує на лідерство серед країн колишнього «руху неприєднання» тощо. Усе це викликає певне подрібнення глобального управління, але, з іншого боку – і певну централізацію менеджменту навколо вказаних центрів світового впливу.

Глобалізація продукує різні умови розвитку для різних країн та на сьогодні має неоднозначні результати. Наприклад, гомогенізація соціального життя вступає в протиріччя з універсалізацією, адже більшість народів світу, незважаючи на всі стрімкі зміни в міжнародних відносинах і світовому укладі, намагаються зберегти та захистити свою самобутність

й оригінальну національну культуру. Розповсюдження універсальної ринкової моделі економіки, демократичного способу управління, уніфікація стилю соціального життя та взірців масової культури далеко не в усіх країнах викликає суцільне сприйняття й захоплення. Це при тому, що більшість людей у сучасному світі виступає споживачами приблизно тої самої інформації та однієї групи товарів. Як зазначає Г. В. Ортіна, у середині ХХ ст. відтворювальна відкритість національної економіки, що визначається відношенням зовнішнього товарообігу до ВВП у відсотках, становила в середньому 16 %, у 2005 р. – 36 % (з урахуванням експорту та імпорту комерційних послуг – 48,2 %), а 2013 р. вона досягла 56,7 %. Це свідчення того, що в середньому понад половина товарів і послуг у світі повністю або частково виробляються за межами країн, де вони споживаються [6].

Більше позитивів, аніж негативів убачає в глобалізації Ф. Фукуяма. Він підкреслює: «Світ інтегрується завдяки розвитку технології, торгівлі й інвестиціям, завдяки обміну думками, розвитку, який стимулює економічне зростання і створює основи для поширення демократії. Там, де розвивається економіка, неминуче поширюється демократія. Саме цей різновид прогресу дає шанс для бідних країн» [7, с. 36].

На думку А. М. Сундука, глобалізація неоднозначно впливає на економіку різних країн. З одного боку, глобалізація створює можливості для підвищення ефективності суспільного виробництва, які пов'язані з отриманням ефектів масштабу, підвищенням ефективності використання світового ресурсного й науково-технічного потенціалу, можливостей міжнародного поділу та кооперації праці, наявних у світовій господарській системі компетенцій тощо. Також цей процес сприяв виникненню глобального ринку, що стимулює подальше економічне зростання. З іншого боку, одержувані в результаті глобалізації ефекти більшою мірою перерозподіляються на користь розвинених країн. При цьому посилюється диференціація країн за рівнем розвитку [8 , с.157].

Отже, глобалізація в сучасному світі є доволі складною й суперечливою тенденцією, яка має свої позитиви та негативи. Очевидно, що позитивних результатів для всього людства від глобалізації значно більше, аніж утрат. Принаймні ситуація не стоїть на місці – вона розвивається, поступово створюючи нові реалії життя людської цивілізації.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розглянувши основні характерні особливості сучасного глобалізаційного процесу, можемо зробити такі висновки.

У сучасному науковому дискурсі виокремлюємо три основні інтерпретації глобалізації: 1) відкритість кордонів національних держав; 2) перманентний історичний процес; 3) процес світової гомогенізації, універсалізації та уніфікації.

Виходячи із сучасних реалій, глобалізацію можемо трактувати як розповсюдження за кордони національних держав політичних, економічних і культурних процесів поза контролем суверенних урядів та утворення на цьому фундаменті принципово нової цілісності світового простору.

У першій декаді ХХІ ст. відбулася трансформація базової моделі глобалізації. Конструкт «світового села», яке має «центр» і «периферію», як уявляли собі світ у 70–80 роки ХХ ст., змінився уявленням про «мережеву павутину» на початку ХХІ ст.

Серед базових факторів сучасного глобалізаційного процесу виокремлюємо революцію в засобах масової інформації та комунікації, інтернаціоналізацію економічного життя у світі, проблеми світової екологічної безпеки, проблеми міжнародної злочинності й тероризму, загрозу ядерної війни, тенденцію до формування багатопольярного світового порядку тощо.

Перспективи подальших досліджень можуть бути по'язані з розглядом впливу глобалізації на процес формування нового світового порядку та нової системи міжнародних відносин у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Levitt, T. (1984). Globalization of Markets. *McKenssey Quarterly*. Summer, p. 2–20.
2. Friedman, J. (1989). *Oligopoly Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 345 p.
3. Базилевич, В. Д. (2008). Ринкова економіка: основні поняття і категорії. Київ: Знання, 263 с.
4. Шайгородський, Ю. (2012). Глобалізація: неминучість концептуальних змін. *Політичний менеджмент*, № 3, с. 64–75.
5. Кастельс, М. (2000). Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва: ГУ ВШЭ, 608 с.
6. Ортіна, Г. В. (2014). Вплив тенденцій глобалізації на умови забезпечення антикризової стратегії. *Ефективна економіка*, № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4179>.
7. Фукуяма, Ф. (2000). Глобалізація безконечна. *І*, № 19, с. 36–42.
8. Сундук, А. М. (2012). Управління розвитком національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз. Київ: Логос, 302 с.

REFERENCES

1. Levitt, T. (1984). Globalization of Markets. *McKenssey Quarterly*. Summer, 1984, p. 2–20 (in English).

2. Friedman, J. (1989). *Oligopoly Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 345 p. (in English).
3. Bazylevych, V. D. (2008). *Rynkova ekonomika: osnovni ponyattya i katehoriyi*. Kyiv: Znannya, 263 p. (in Ukrainian).
4. Shayhorods'kyu, Y. (2012). Hlobalizatsiya: nemynuchist' kontseptual'nykh zmin. *Politychnyy menedzhment*, № 3, p. 64–75 (in Ukrainian).
5. Kastel's, M. (2000). Ynformatsyonnaya épokha: ékonomyka, obshchestvo y kul'tura. Moskva: HU VSHÉ, 608 p. (in Russian).
6. Ortina, H. V. (2014) Vplyv tendentsiy hlobalizatsiyi na umovy zabezpechennya antykrizovoyi stratehiyi. *Efektivna ekonomika*, № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4179> (in Ukrainian).
7. Fukuyama, F. (2000). Hlobalizatsiya bezkonechna. *YI*, № 19, p. 36–42 (in Ukrainian).
8. Sunduk, A. M. (2012) Upravlinnya rozvytkom natsional'noyi ekonomiky v umovakh hlobal'nykh vyklykiv i zahroz. Kyiv: Lohos, 302 p. (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 15.03.2023 р.

УДК 327.8

Олександр Соколовський,

аспірант кафедри політології та міжнародних відносин,

Національний університет «Львівська політехніка»,

sokolovskyylesyk95@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0515-2367;

DOI 10.29038/2524-2679-2023-01-204-221

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ УГОРЩИНИ ТА УКРАЇНИ

У статті розглянуто роль національних меншин, які компактно проживають у прикордонних регіонах, у розвитку транскордонної співпраці України та Угорщини, визначено основні сфери, напрями, проблеми та перспективи співпраці. Транскордонна співпраця між Україною та Угорщиною у сфері захисту прав національних меншин є важливим елементом відносин між двома країнами. Особливо така співпраця активізувалася після отримання Угорщиною статусу члена Європейського Союзу, що відкрило нові можливості для спільних проєктів й